

Barbara Klasieńska

Obraz umiejętności warsztatowych studentów pedagogiki

Pedagogika Szkoły Wyższej nr 2, 169-184

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Barbara Klasińska

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Obraz umiejętności warsztatowych studentów pedagogiki

Wprowadzenie

Wśród wielu kwestii dotyczących tradycji i/a współczesności pedagogiki szkoły wyższej lokuje się także problematyka warsztatu prac naukowych studentów tego kierunku. Jest to problem niebagatelny, ważny i wymagający nowego spojrzenia zarówno w sensie teoretycznym, jak i praktycznym. Otóż pojęcie „warsztat” staje się obecnie coraz częściej akcentowane w życiu codziennym, w mediach, w literaturze fachowej dotyczącej różnych zawodów i specjalności, ponieważ dysponowanie zarówno warsztatem pracy, jak i określonymi umiejętnościami warsztatowymi prowadzi do sukcesu w uprawianiu określonej dziedziny pracy¹. Tymczasem w pedagogice operuje się nadal głównie pojęciem warsztatu pedagoga, warsztatu badawczego², natomiast nasza literatura specjalistyczna nie konotuje pojęcia warsztatu pracy naukowej studenta pedagogiki.

¹ Por. J. Fras, *Dziennikarski warsztat językowy*, Wydawnictwo UW, Wrocław 2005; K. Dembowski, *Warsztat komputerowy*, Wydawnictwo „Robomatic”, Wrocław 2000; A. Magdoń, *Reporter i jego warsztat pracy*, Wydawnictwo „Universitas”, Kraków 2000; W. Dederko, *Warsztat techniczny artysty fotografa*, COMUK, Warszawa 1985; J. Zajadło, *Po co prawnikom filozofia prawa?*, Wydawnictwo „Wolters Kluwer”, Warszawa 2008.

² K. Duraj-Nowakowa, *Nauczyciel: kultura – osoba – zawód*, Wydawnictwo „Mediator”, Kielce 2000, s. 212. Por. W. Goriszowski, *Podstawy metodologiczne badań pedagogicznych*, Wydawnictwo WSP TWP, Warszawa 2006; idem, T. Wróblewska, *Warsztat pracy zawodowej nauczyciela, jego rozwijanie i doskonalenie w trakcie studiów zaocznych*, Wydawnictwo Filii Kieleckiej WSP, Piotrków Trybunalski 1998; W. Kobyliński, *Organizacja i metodyczne problemy pisania pracy dyplomowej: poradnik dla podyplomowego studium organizacji i zarządzania oświatą*, Wydawnictwo IKN, Warszawa 1980; I. Król, J. Pielachowski, *Nauczyciel i jego warsztat pracy: poradnik organizacyjno-prawny nie tylko dla młodych nauczycieli*, Wydawnictwo „Empi”, Poznań 1997, wyd. 2 zaktualizowane; W. Puślecki, *Model pedagogicznej pracy naukowej*, Oficyna Wydawnictwo „Impuls”, Kraków 2001; W.P. Zaczyński, *Poradnik autora prac seminaryjnych, dyplomowych i magisterskich*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1995.

Owszem, jego składniki są opisywane w różnych źródłach, brak jednak całościowego zebrania i opracowania w ujęciu ponadaddytywnym tych ważnych kwestii. Najogólniej – ważnych chociażby w obliczu zmieniającego się świata, informatyzacji i komputeryzacji społeczeństwa, a coraz szczególnie – w zakresie wymagań edukacji ustawicznej, osiągania powodzenia i zadowolenia ze studiów, a także późniejszej pracy w zawodzie pedagoga, wychowawcy i nauczyciela.

Nie tylko potoczne, ale i planowe obserwacje, a także doświadczenia praktyczne nauczycieli wyższych szkół pedagogicznych często potwierdzają zarówno braki studentów w zakresie organizowania swojego warsztatu pracy jako miejsca pracy, jak i w umiejętnościach warsztatowych – studiowania literatury przedmiotu, sporządzania notatek, pisania prac pisemnych, przygotowania się do ćwiczeń, pracy na wykładzie, w etyce i etykietce zachowania się na studiach³. Są to w wielkim skrócie odpowiednie powody, dla których warto przyrzeć się tytułowej kwestii opracowania, jednakże z podkreśleniem ponadsumatywnego ujęcia wzajemnych związków i zależności między poszczególnymi komponentami całego warsztatu.

Specyfika i funkcje warsztatu prac naukowych studentów pedagogiki

W pierwszej kolejności należałoby się przyrzeć, czym jest ów warsztat pracy naukowej studentów pedagogiki. Mianowicie za warsztat ten uznaje się: 1) pomieszczenie, a nawet układ pomieszczeń o określonej powierzchni wraz z odpowiednim wyposażeniem w urządzenia i środki dydaktyczne, 2) stałe, zmienne i ruchome stanowisko pracy (miejsca działania), służące organizowaniu różnych form studiowania, a także 3) dokumentację warsztatową, gromadzoną w celu doskonalenia naukowego w sferze nie tylko materialnej, lecz także intelektualnej i sprawności⁴.

³ K. Duraj-Nowakowa, *Czytanie a percepcja tekstu przez analizy treści i formy lektur*, „Nauczyciel i Szkoła” 2007, nr 1–2, s. 217; J. Pólturzycki, *Samokształcenie jako strategia edukacyjna w szkole wyższej*, w: *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, K. Jaskot (red.), Wydawnictwo US, Szczecin 2006, s. 243–244. Por. także M. Kaliszewska, *Esej pedagogiczny w kształceniu akademickim*, Wydawnictwo UJK, Kielce 2009; eadem, *Funkcje eseju pedagogicznego na tle procesów inkluzji społecznej*, Wydawnictwo UJK, Kielce, 2011.

⁴ K. Duraj-Nowakowa, *Nauczyciel: kultura – osoba – zawód...*, s. 212.

Zaprezentowane ujęcie uwypukla ukryty, znacznie głębszy sens warsztatu pracy, który nie jest wyłącznie sumą urządzeń, sprzętu i przyborów, a o jego istocie świadczą nie tylko zewnętrzne, materialne i organizacyjne czynniki, lecz wespół z nimi (linearnie i hierarchicznie) także umiejętności studiowania literatury przedmiotu, sporządzania notatek i prac pisemnych oraz odpowiedniej pracy na wykładzie i ćwiczeniach⁵. Warsztat tak postrzegany całościowo, a także strukturalnie i funkcjonalnie, w odniesieniu do poszczególnych swych elementów, czyli systemowo, wymaga odpowiednich zabiegów w zakresie doboru, porządkowania, urządzania, zakładania, a także scalania, integrowania, koordynowania różnych składników i włączania jako środków w całokształt studiowania.

Warsztat pracy nie jest wartością samą w sobie, wyznaczają ją jego funkcje w procesie edukacyjnym. Powinien więc służyć wyrabianiu określonych umiejętności i nawyków studentów pedagogiki – studiowania, poszerzania i pogłębiania wiadomości teoretycznych, a także zdobywania umiejętności praktycznych przydatnych w zawodzie. Jego organizacja powinna pozytywnie wpływać na organizację życia i działalność studentów, rozwijać ich samodzielność, twórczość, a także krytycyzm, obiektywizm oraz zdolności i zainteresowania naukowe i zawodowe. Ponadto warsztat pracy pełni funkcje zespalające, wspomagające i warunkujące optymalne relacje ucznia (studenta) i nauczyciela w procesie edukacyjnym, jest czynnikiem inspirującym aktualny oraz przyszły rozwój studenta w zawodzie nauczyciela-wychowawcy⁶.

⁵ B. Klasińska, *Systemowość warsztatu prac naukowych studentów pedagogiki*, w: *Edukacja w okresie przemian*, A. Karpińska (red.), Wydawnictwo „Trans Humana”, Białystok 2010, s. 177.

⁶ K. Duraj-Nowakowa, *Nauczyciel – kultura – osoba – zawód...*, s. 212–217.

Osobowe i samokształceniowe komponenty warsztatu pracy studentów pedagogiki

1. Umiejętność studiowania literatury przedmiotu

W niniejszym opracowaniu celowo skupiam uwagę na umiejętnościach studiowania literatury przedmiotu, sporządzania notatek oraz przygotowania się do wykładów i ćwiczeń. Teoretyczne przesłanki kształtowania tych umiejętności legły bowiem (współ z czynnikiem materialnym i organizacyjnym⁷) u podstaw badań własnych warsztatu prac naukowych studentów pedagogiki.

Umiejętność studiowania literatury przedmiotu potrzebna jest nie tylko do przygotowania się na zajęcia, ale ponadto do uzyskania zaliczeń i zdawania egzaminów oraz pisania prac awansowych – licencjackiej lub magisterskiej⁸. Sprawność tę zdobywa się w trakcie procesu złożonego z trzech etapów: 1) poszukiwania (kwerend bibliotecznych) i selekcji odpowiednich do przedmiotu poznania opracowań, 2) właściwego studiowania dobranych publikacji, 3) analiz i komentowania oraz wykorzystania pozyskanych materiałów do celów charakterystyki wyników tego poznania⁹.

Niezwykle istotny jest więc umiejętny i celowy wybór książki, a następnie gruntowne zapoznanie się czytelnika z jej aparatem naukowym. Kolejno zaś – przeprowadzenie własnej analizy czytanego tekstu i zaopatrzenie go we własny komentarz, a następnie sporządzenie potrzebnego zestawu niezbędnych notatek oraz danych ilustrujących. Nieodzowną czynnością jest także przemyślenie techniki gromadzenia i selekcjonowania zdobytego z książką materiału¹⁰.

⁷ B. Klasińska, *Profil organizacyjny i metodyczny warsztatu prac naukowych studentów pedagogiki*, w: *Edukacja jutra: aksjologia, innowacje i strategia rozwoju*, K. Denek, A. Kamińska, W. Kojs, P. Oleśniewicz (red.), Wydawnictwo WSH, Sosnowiec 2011, s. 95.

⁸ W. Goriszowski, *Podstawy metodologiczne badań pedagogicznych...*, s. 103.

⁹ Por. K. Duraj-Nowakowa, *Studiowanie literatury przedmiotu*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2002, s. 85-115.

¹⁰ W. Goriszowski, *Badania pedagogiczne w zarysie: skrypt dla studentów pedagogiki*, Wydawnictwo WSP TWP, Warszawa 2003, s. 89.

I tak celowy wybór literatury ułatwiają informacje zawarte w książkach i czasopismach, karty dokumentalne w bibliotekach, bibliografia zalecająca karty katalogowe, biblioteczne, bibliograficzne, wydawnicze. Przydatne są biblioteczne katalogi alfabetyczne – rzeczowe albo specjalne, przeglądy bibliograficzne, a także spisy literatury zamieszczone w innych książkach i czasopismach naukowych (tzw. metody z drugiej ręki)¹¹ czy biblioteczne bazy danych online.

Natomiast we właściwym studiowaniu bardzo istotne są następujące etapy studiowania tekstu: czytanie pierwsze – spis treści, tytuły, podtytuły, streszczenia, wykaz literatury przedmiotu. Czytanie drugie – dokładne i systematyczne opracowanie czytanego materiału. Czytanie trzecie – zaznaczonych miejsc. Etapy te są ze sobą logicznie powiązane, uzupełnić je można o zadanie sporządzania wyciągów z tekstu oraz utrwalanie wiadomości na piśmie i intensywne powtarzanie przyswojonego materiału.

Efektywne studiowanie ułatwiają ponadto pewne zasady pracy z książką. Są to: zasada czytania w wyborze połączonego ze sporządzaniem notatek, zasada stopniowania trudności i zasada związków czasowych w odniesieniu do prac naukowych czy popularnonaukowych, według której czyta się wyłącznie najnowsze wydania.

Z tymi zasadami wiążą się takie oto niezwykle ważne, a zazwyczaj nieprzestrzegane przez studentów wskazówki metodyczne: najpierw przejrzeć wyznaczoną lekturę tak, aby wiedzieć, co jest w niej najbardziej istotne. Następnie przeczytać dokładnie tekst łącznie z przypisami, które zawierają wiele cennych informacji, podczas czytania robić przerwy i własnymi słowami powtarzać ważniejsze fakty. Nie można zapomnieć o tym, iż czytanie należy łączyć z zajęciami praktycznymi. Na własnej książce można sporządzić krótkie notatki, zaznaczyć ważne fragmenty w celu późniejszej powtórki, a po pewnym czasie przeglądnąć przynajmniej raz przyswojony materiał. Trzeba też pamiętać, że mała powtórka materiału jest potrzebna, gdy chce się temat przyswoić, koordynować to, co się czyta, z tym, co się słyszy na wykładach, prowadząc dokładnie notatki.

Podkreślić wypada, że czytanie ze zrozumieniem wyklucza opuszczanie trudnych miejsc, książkę lub artykuł należy czytać kilka razy i to w taki sposób: pracować, badać, myśleć przez czytanie wybiórcze, czytać

¹¹ K. Duraj-Nowakowa, *Studiowanie literatury ...*, s. 90–91.

całość, czytać od nowa całość, notując, np. streszczenie główniejszych myśli, przeplatać sumienne studia, dbając o utrzymanie zainteresowań, np. czytaniem literatury pięknej albo rekreacją.

Studiowanie książek i innych publikacji ułatwiają ponadto rozmaite techniki. Dla przykładu: czytając tekst, można go przygotować graficznie do analizowania przez stosowanie różnego rodzaju podkreśleń i oznaczeń, a szczególnie ważne zdania lub sformułowania ująć w ramkę. Można stosować wykrzykniki albo pytajniki, sporządzać na marginesie notatki – dopiski, uwagi, komentarze. Jeżeli noty nie mieszczą się na marginesie, robić je na luźnych kartkach, tzw. fiszkach, które najpierw wkłada się w odpowiednie miejsce w książce, a potem można je rozmieszczać problemowo¹².

2. Sporządzanie notatek z literatury przedmiotu

Notowanie jest to zapis w możliwie skróconej, ale wyraźnej i jasnej formie, także własnych myśli, skojarzeń i wniosków. Notować należy najpierw i szczególnie uważnie podczas studiowania podręczników i książek naukowych typu monografii¹³. Dlatego też w metodyce pracy z lekturą podkreśla się wagę sporządzania notatek – notatka pozwala przyswoić czytany tekst, podtrzymuje uwagę, rozjaśnia myśl i utrwała przeczytane treści. Najczęściej stosowanym rodzajem notatki jest streszczenie (w trzech odmianach: krótkie – rozwinięte – dokładne), którego istota tkwi w skrótowym przedstawieniu najważniejszych informacji, zagadnień i ich powiązań. Jest to takie przekształcenie, które będąc zmianą kształtu czy brzmienia, zachowuje własność tekstu, jego znaczenie i stylistykę. Inny rodzaj notatek to tzw. wyciągi, czyli dosłowne wypisanie tez, wniosków, najważniejszych cytatów i fragmentów tekstu, z zachowaniem sensu całości. Następny – własna opinia o czytanej treści, czyli sformułowanie własnych uwag o książce (praktyka studiowania dostarcza przykładów, że ten typ notatki często jest zastępowany kserokopią oryginału, niestety rzadko powiększoną o notatkę własną czytelnika). Kolejny typ notatki stanowią schematy i zestawienia tabelaryczne poznawanych treści, tez

¹² Ibidem, s. 90–94.

¹³ Ibidem, s. 94–118.

i ich wzajemnych stosunków, szczególnie użyteczne dla tych osób, które mają dobrą pamięć wzrokową.

Dobrze znanym rodzajem notatki jest też tzw. plan (równoległy – punktowy – rozwinięty), czyli konspekt treści, który ujmuje treść w punktach, sformułowanych w postaci tytułów, tez lub zdań. Ponadto godnym polecenia, szczególnie przydatnym samokształceniowo i poznawczo przykładem notatki, jest słownik pojęć wynotowanych ze studiowanych publikacji. Powinien on uwzględniać odmienne znaczenie tego samego terminu według rozmaitych autorów oraz w różnych dziedzinach¹⁴.

Notatki sporządzone na kartkach jednakowego formatu należy grupować w układzie alfabetycznym lub problemowym, według haseł, w kopertach, teczkach, segregatorach czy pudełkach. Warto ten sposób polecać, gdyż pozwala szybko odnajdywać potrzebne informacje.

3. Przygotowywanie się do wykładów i ćwiczeń

Nieodłącznym elementem warsztatu studiowania jest odpowiednia praca studentów na wykładach i ćwiczeniach. Np. na wykładzie konwencjonalnym student powinien słuchać oraz umiejętnie notować przez dokonywanie wtórnych selekcji i hierarchii przekazywanych treści (umiejętnie notować to znaczy notować najważniejsze informacje albo te jeszcze nieznane). Zapisywanie wykładu jest zadaniem użytecznym, choć dobrowolnym, dlatego można notować dopiero po wykładzie (np. problemowym), odtwarzając samodzielnie jego treści. Wskazane jest przeglądanie i uzupełnianie sporządzonych notatek, a także czytanie zalecanej literatury. W dalszej kolejności zaś aktualizowanie spisu tej literatury czy też recenzowanie wybranych pozycji. Równie ważne jest samodzielne poszerzanie wiedzy oraz dopełnianie notatek z wykładu. Ponadto studenci powinni przypominać sobie i utrzymywać zdobyte wcześniej informacje. Natomiast do ćwiczeń studenci powinni się przygotowywać poprzez przestudiowanie podanej lub samodzielnie wyszukanej literatury, sporządzenie notatek, przygotowanie referatów, recenzji oraz innych zadań i prac pisemnych.

¹⁴ Ibidem, s. 122.

Same ćwiczenia zaś powinny się opierać na dialogu i dyskusji oraz krytycznej i kreatywnej ocenie omawianych zagadnień¹⁵.

Obraz umiejętności warsztatowych studentów pedagogiki w świetle wyników badań własnych

Prezentowane tu wyniki badań własnych w zakresie umiejętności studiowania literatury przedmiotu, sporządzania notatek oraz pracy studentów na wykładach i ćwiczeniach są częścią większej całości, opracowanej już w szerszej kwestii dotyczącej profilu umiejętności organizacyjnych i metodycznych warsztatu prac naukowych studentów. Choć przeprowadzone były na niereprezentatywnej próbie badawczej (z uwagi na własne możliwości badawcze zbadano 76 studentów pedagogiki studiów niestacjonarnych dwóch uczelni), to jednak dostarczyły ciekawych spostrzeżeń i wniosków, a przede wszystkim świadczą o potrzebie dalszych, głębszych i szerszych badań na temat warsztatu prac naukowych studentów pedagogiki w całości i w szczególności jego komponentów.

Kluczową umiejętnością warsztatową jest umiejętność studiowania literatury przedmiotu. W przeprowadzonych badaniach sprawdzono więc po pierwsze, na czym polega istota tej umiejętności. Okazało się, że wśród badanych są 3 osoby (3,94%), które nie potrafią powiedzieć, czym jest studiowanie literatury przedmiotu. Odpowiedzi zaś pozostałych 73 osób (96%) dały się pogrupować w kilka kategorii. I tak umiejętność tę badani kojarzą przede wszystkim z różnymi formami czytania. Zatem 49 osób (64,47%) pisze, że studiowanie literatury to czytanie, ale wśród nich tylko 12 badanych (15,78%) podaje, że jest to czytanie ze zrozumieniem, i 4 osoby (5,26%), że jest to czytanie w różnych źródłach i porównywanie wyników poznania. Inni zaś twierdzą, że jest to zapoznanie się z treścią książki (9 osób – 11,84%), jest to czytanie, ale wybranych pozycji (2 osoby – 2,63%), 1 osoba (1,31%) przyznaje, że czyta, ale tylko to, co ją interesuje. W sumie 66 osób (86,8%) opiera umiejętność studiowania literatury przedmiotu na czytaniu.

¹⁵ B. Klasińska, *Wykład w szkole wyższej: perspektywa systemologiczna*, „Nauczyciel i Szkoła” 2006, nr 3–4, s. 56–65.

Niestety, głębsze odpowiedzi w tym pytaniu otwartym i w tej kategorii odpowiedzi nie stanowią już tak dużej liczby (29 głosów – 38,20%). Tylko bowiem 13 osób – 17,10%, dodaje, że czytanie wybranych pozycji wiąże się z refleksją nad tym, co się przeczytało, tworzeniem własnych opinii, poglądów, wniosków i krytyką, dla 10 osób (13,15%) studiowanie literatury to poszerzanie i uzupełnianie zdobytej wiedzy, dla 6 (7,89%) – czytanie, studiowanie literatury polega na jej analizowaniu.

Dalsze według liczby głosów – a także, okazało się, rangi – odpowiedzi są takie, iż ze studiowaniem literatury wiąże się sporządzanie notatek (20 osób – 26,31%). Z kolei 9 osób (11,84%) uważa, że studiowanie literatury przedmiotu polega na zapamiętywaniu, przyswajaniu, zrozumieniu, dla 4 osób (5,26%) to tylko przeglądanie literatury i książek, a dla 3 osób (3,94%) jest to uczenie się. Na końcu lokują się pojedyncze głosy mówiące o tym (po 1,31%), że studiowanie książek i innych publikacji naukowych to szukanie czegoś, przygotowywanie się do zajęć, wyodrębnianie tego, co najważniejsze, doczytywanie czegoś niezrozumiałego, sprawdzanie niezrozumiałych pojęć, wyjaśnianie, dyskusowanie z wykładowcą albo innymi osobami na niezrozumiałe kwestie, przeszukiwanie odpowiedniej książki (*która jest przystępnie napisana*), podkreślanie ważnych pojęć, biele kojarzenie problemów z autorami, znajomość autorów, to także samokształcenie. W podsumowaniu można zaś przytoczyć inną, także pojedynczą odpowiedź, że *jest to zabieg czasochłonny*. Tak więc z jednej strony profil uzyskanych odpowiedzi sugeruje, że badane osoby rozumieją pojęcie i sens studiowania literatury przedmiotu, z drugiej jednak – brakuje większej liczby głębszych, niepowierzchnowych odpowiedzi, podkreślających dobitnie złożony charakter tej czynności.

W studiowaniu literatury przedmiotu ważne jest (por. 2.1.): po pierwsze – czytanie spisów treści i tytułów, po drugie – dokładne i systematyczne opracowanie czytanego materiału, po trzecie – czytanie zaznaczonych miejsc. Kwestię tę także poddano badaniom, jednak okazało się, że w gronie 76 respondentów 58 (76,30%) zna i stosuje taką kolejność studiowania literatury, ale 18 (23,70%) nie ma pojęcia o takim porządku i nie rozpoczyna czytania od fundamentalnej zasady zapoznania się wpiery z tytułem i autorem publikacji, a następnie ze spisem treści. Jak wiadomo, od tych elementów w dużej mierze zależą wyniki studiowania, wiele jest prac wartych uwagi, ale równie wiele – nie jest. Ta niemalże 1/4 nie-

poprawnych odpowiedzi prowadzić może do smutnego, być może nawet zbyt dalekosiężnego wniosku, o niezadowalającym stopniu korzystania i wykorzystania literatury w ogóle i w szczególności podczas wykonywania różnego rodzaju prac na studiach przez tę grupę badanych osób.

Inne ciekawe spostrzeżenia powstały w wyniku analizy pytań o zasady i techniki ułatwiające studiowanie literatury przedmiotu. Badani studenci w zdecydowanej większości (65 osób – 85,52%) stosują zasadę czytania połączonego ze sporządzaniem notatek, w niewielkim zakresie stosują też zasady inne, takie jak: czytania w wyborze (9 osób – 11,84%), łączenia czytania z zajęciami praktycznymi (taka sama liczba badanych), stopniowania trudności (4 osoby – 5,26%), czytania wyłącznie najnowszych wydań (tylko 2 osoby – 2,63%). Ponadto stosują rozmaite techniki ułatwiające czytanie. Są to przede wszystkim: obrabianie czytanego tekstu graficznie przez podkreślenia, oznaczenia, ujęcie w ramkę ważnych kwestii (58 osób – 76,31%). Niemalże połowa badanych na marginesie czytanej lektury sporządza notatki – dopiski, uwagi, komentarze (36 osób – 47,36%), niewielka liczba osób sporządza fiszki do wybranych miejsc lektury (15 osób – 19,73%), są też tacy, którzy nie stosują żadnych technik (5 osób – 6,57%).

Opisując znaczenie umiejętności studiowania literatury przedmiotu, można przy okazji zwrócić uwagę na umiejętność porządkowania swoich zbiorów bibliotecznych. Badane osoby można podzielić na dwie grupy – tych, którzy je porządkują (57 osób – 75%) i tych, którzy tego nie robią (19 osób – 25%). Najczęściej wskazywane sposoby porządkowania zbiorów bibliotecznych to:

- układ tematyczny i alfabetyczny (22 osoby – 28,90%),
- tylko alfabetyczny (17 osób – 22,40%),
- tylko tematyczny (8 osób – 10,50 %),
- dziedzinami (8 osób – 10,50%),
- według przedmiotów studiów (3 osoby – 3,94%).

Tylko jedna osoba podaje, że dokonuje podziału na słowniki, książki pedagogiczne, przygodowe i kryminały. Inne nieliczne odpowiedzi są następujące: porządkują książki według ich grubości (3 osoby – 3,94%), wielkości (2 osoby – 2,63%), ważności, przydatności, roku wydania, od najbardziej lubianych, osobno książki potrzebne na studia, osobno książki, które czytam w wolnych chwilach, encyklopedię układam numerami,

tworzę bazę danych (po 1 odpowiedzi – 1,31%). Jedna osoba pisze o fiszkach, można się zatem domyślać, o co jej chodzi – o opisy bibliograficzne(?). Jest też nieliczna grupa odpowiedzi skupionych na miejscu gromadzenia zbiorów bibliotecznych – 3 osoby pisza, że przechowują książki na półkach, 2 – w teczkach, 1 – w biurku, 1 – w pokoju obok, 1 – tam, gdzie ma wolne miejsce, 1 – kładzie bliżej książki, z których korzysta, a dalej te mniej potrzebne. Są też nieliczne, jednostkowe wskazania typu: staram się układać, kupuję książki, niepotrzebne sprzedaję. Pomysłom porządkowania zbiorów nie da się zaprzeczyć, natomiast użyteczność niektórych sposobów zdaje się być bardzo niska.

Kolejną kwestią poddaną badaniom była umiejętność sporządzania notatek. W badanej populacji 25 osób przygotowuje je bardzo często (32,84%), 19 osób czasami (25,00%), zawsze 17 osób (22,36%), rzadko 11 (14,47%), są też 4 osoby (5,26%), które nigdy ich nie wykonują. Średnia wartość stopnia sporządzania notatek wynosi 3,48, a zatem jest on wysoki, ale ta sama wartość wyznacza przeciętny zakres.

Pośród siedmiu rodzajów notatek (por. tabela 1) najczęściej wykorzystywane są streszczenia. Drugie miejsce zajął słownik pojęć wynotowanych ze studiowania publikacji, trzecie – własne opinie o czytanej treści. Kolejno znalazły się schematy, konspekty, wyciągi i na końcu zestawienia tabelaryczne.

Tabela 1. Przydatność wybranych rodzajów notatek

Lp.	Rodzaj notatki	Częstotliwość stosowania w grupie badanych studentów					średnia wartość
		nigdy	rzadko	czasami	często	bardzo często	
1.	Streszczenie	1	10	11	28	26	3,89
2.	Wyciąg	36	13	17	7	3	2,05
3.	Konspekt	19	26	20	7	4	2,35
4.	Własna opinia o czytanej treści	18	18	19	12	9	2,68
5.	Schemat	23	19	21	7	6	2,39
6.	Zestawienie tabelaryczne	38	17	17	3	1	1,84
7.	Słownik pojęć	17	17	18	15	9	2,76

Źródło: opracowanie własne.

Natomiast uzyskane odpowiedzi na pytanie otwarte: W jaki sposób sporządzasz notatki na zajęcia?, można było podzielić na następujące kategorie: według źródła, na podstawie którego są opracowane, rodzaju notatek, treści notatki, sposobów notowania, miejsca sporządzania. Jeśli chodzi o źródła, na podstawie których badane osoby sporządzają notatki, to jest wyłącznie literatura – książki i czasopisma (27 osób – 35,50%), albo wyłącznie Internet (6 osób – 7,89%), są też takie osoby, które opracowują notatki na podstawie obu tych źródeł, czyli Internetu i literatury (10 osób – 13,10%). Ponadto 4 osoby (5,26%) notują tylko na zajęciach, słuchając wykładowcy, a potem uzupełniają te notatki o nowe informacje lub poprawiają. Natomiast najczęściej stosowanym rodzajem notatek okazały się: plan punktowy (7 osób – 9,21%), streszczenia (6 osób – 7,89%), 1 osoba (1,31%) wymienia referat, który stanowi rodzaj pracy pisemnej. Jeśli chodzi o zawartość notatek, to są to: najważniejsze informacje, kluczowe pojęcia, zagadnienia (18 osób – 23,7%), rzeczy ważne i godne zapamiętania (1 osoba – 1,31%), ciekawostki (1 osoba – 1,31%), nowe informacje (1 osoba – 1,31%), jak najwięcej na dany temat (1 osoba – 1,31%) i to, *co mnie interesuje* (1 osoba – 1,31%). Do sposobów notowania zaklasyfikowałam odpowiedzi typu: ręcznie (2 – 2,63%), dokładnie (1 – 1,31%), chaotycznie (1 – 1,31%), wybiórczo (1 – 1,31%). Jeśli chodzi o to, w czym notują badane osoby, to jest to tradycyjnie zeszyt (2 – 2,63%), i komputer (także 2 – 2,63%). Można jeszcze w uzyskanych odpowiedziach wyróżnić pewne zasady pracy z notatką, bowiem są odpowiedzi typu: *podkreślam* (3 – 3,94%), *zaznaczam* (2 – 2,63%), a także inne nieliczne głosy, ale ważne, np. *uzupełniam treści w domu* (2 – 2,63%), *zadaję pytania* (1 – 1,31%), *szukam notatek z pokrewnych przedmiotów* (1 – 1,31%), *segreguję treści* (1 – 1,31%), *drukuję literaturę i na marginesie notuję najważniejsze zagadnienia* (1 – 1,31%). Natomiast niepokojące są odpowiedzi takie, iż *drukuję informacje z Internetu* (1 – 1,31%). Na koniec trzeba też powiedzieć, że znalazły się 3 osoby (3,94%), które nie sporządzają notatek. Ponadto uwagę zwracają rozbieżne odpowiedzi na pytanie zamknięte i otwarte o rodzaje notatek. Sądzić można, że badane osoby nie sporządzają tak często notatek w różnych odmianach, jak to deklarują w odpowiedziach na pytanie zamknięte.

Interesującą kwestią badawczą było też ustalenie, czy studenci archiwizują notatki, a jeśli tak, to w jaki sposób. W badanej grupie

8 osób (9,21%) przyznaje, że nie archiwizuje notatek, natomiast pozostałe 68 osób (89,47%) tak, z tym że 6 osób (7,89%) nie podaje sposobu przechowywania notatek. Najczęściej wymienianym sposobem jest układanie notatek przedmiotami (33 osoby – 43,42%), według danego roku studiów (5 osób – 6,57%), tematami (3 osoby – 3,94%), datami (3 osoby – 3,94%), alfabetycznie (1 osoba – 1,31%), działami (1 osoba – 1,31%), dyscyplinami (1 osoba – 1,31%). Kolejna kategoria odpowiedzi wskazuje na miejsce przechowywania notatek. To: biurko (2 osoby – 2,63%), szuflada (2 osoby – 2,63%), półka (2 osoby – 2,63%), biblioteczka (1 osoba – 1,31%), specjalna szafka (1 osoba – 1,31%), specjalnie do tego przeznaczone miejsce (1 osoba – 1,31%), piwnica (1 osoba – 1,31%). W udzielonych odpowiedziach znajdują się ponadto informacje, w czym są przechowywane notatki. Otóż są to: segregatory (20 osób – 26,31%), teczki (14 osób – 18,42%), koszulki (6 osób – 7,89%), zeszyty (5 osób – 6,57%), pudła (2 osoby – 2,63%), pudełka (2 osoby – 2,63%), album (1 – 1,31%). Są też pojedyncze odpowiedzi, np. tylko 1 osoba archiwizuje notatki w komputerze, także 1 osoba dokonuje co roku przeglądu notatek i niepotrzebne wyrzuca.

Ostatnia szczegółowa kwestia badawcza polegała na ustaleniu sposobów pracy i przygotowania się studentów do ćwiczeń oraz wykładów. W zakresie przygotowania się do ćwiczeń odpowiedzi ułożyły się w następujące grupy: przygotowanie wyłącznie na podstawie literatury, wyłącznie na podstawie Internetu, z wykorzystaniem obu tych źródeł, taktyka przygotowywania się na ćwiczenia. A zatem do ćwiczeń 29 osób (38,15%) przygotowuje się wyłącznie na podstawie literatury – książek, czasopism, artykułów, 7 osób (9,21%) korzysta wyłącznie z Internetu. Są też osoby, które sięgają do obu tych źródeł, jednak najpierw do literatury, a potem do Internetu (10 osób – 13,15%), i odwrotnie, dla 6 osób (7,89%) pierwszym źródłem informacji jest Internet, a dopiero potem literatura. Natomiast podczas przygotowywania się do ćwiczeń najczęściej praca studentów dotyczy czytania i przeglądania notatek (25 osób – 32,90%), sporządzania notatek, ich uzupełniania (21 osób – 27,60%), kolejno przygotowania zadanej pracy, ale bez podania, jakiego typu (8 osób – 10,50%), powtórzeniu wcześniejszych zajęć, w tym także wykładów (6 osób – 7,89%), szukaniu zagadnień omawianych na zajęciach, także bez wskazania źródeł (5 osób – 6,57%), pisania referatów (3 osoby – 3,94%), kserowaniu potrzebnych materiałów – np. od koleżanki (3 osoby), uprzednim zapoznaniu się z te-

matem (2 osoby – 2,63%). Następne wypowiedzi są już pojedyncze (po 1,31%): *sporządzam spis treści na dany temat i rozwijam go, samodzielnie przygotowuję jakieś treści, charakteryzuję i wyjaśniam dany temat, opracowuję interesujące mnie tematy ćwiczeń, względem wykładu, dyskutuję ze znajomymi i rodziną na temat zajęć*. Wśród badanych osób znalazło się 8 osób – 10,50%, które przyznają, że nie przygotowują się do ćwiczeń w żaden sposób. Można zatem stwierdzić, że repertuar sposobów przygotowania się do ćwiczeń jest prawidłowy i typowy, nie tylko tradycyjny, oparty na literaturze, ale także na informacjach z Internetu (w sumie 23 osoby, czyli 30,26%, wykorzystuje Internet), co jest wprawdzie nowoczesne, ale wskazane jedynie pod warunkiem, że student potrafi w natłoku informacji wyszukać te, które są naprawdę przydatne, krytycznie je ocenia oraz traktuje jako uzupełnienie, konfrontację z tymi zaczerpniętymi z literatury.

O charakterystykę pracy na ćwiczeniach studenci zostali też poproszeni w pytaniu z możliwością wielokrotnego wyboru, podawali więc, że obejmuje ona sporządzenie notatek (które wymienia 66 osób – 86,84%), przygotowanie referatu (45 osób – 59,20%), zapoznanie się z wybraną literaturą (43 osoby – 56,57%) oraz udział w dyskusji (ta sama liczba głosów). Wyniki odpowiedzi do dwóch ostatnio analizowanych pytań niestety znowu nie są ze sobą zbieżne. I wiążą się być może np. ze nieznaną istotą warsztatu prac naukowych albo z nieumiejętnością przygotowania się do ćwiczeń. Trzeba by zatem tej kwestii szczegółowej przyjrzeć się jeszcze przez pryzmat innych metod badawczych.

Ostatnią kwestią, którą chcę zrelacjonować, jest metodyka pracy studentów na wykładach. Studenci wypowiadali się na ten temat zarówno poprzez odpowiedź na pytanie otwarte, jak i zamknięte. W pytaniu otwartym wymieniali, że czytają i przeglądają notatki z wcześniejszych wykładów (19 osób – 25%), zadaną literaturę (12 osób – 15,78%), powtarzają materiał (9 osób – 11,84%), szukają informacji na dany temat (7 osób – 9,21%), zapoznają się z tematem wykładów (6 osób – 7,89%), uzupełniają braki (5 osób – 6,57%), sporządzają notatki (4 osoby – 5,26%), zdobywają je od kolegów (3 osoby – 3,94%), w zależności od wykładu albo się przygotowują i czytają literaturę, albo idą na wykład, aby posłuchać, o czym będzie mowa (2 osoby – 2,63%). Są też zupełnie pojedyncze wypowiedzi (po 1,31%) typu: *zapoznaję się z sylabusem przedmiotu, szukam opracowania tema-*

tu w Internecie, uczę się, dyskutuję ze znajomymi i rodziną, uczestniczę w dyskusji, staram się być wypoczęty, aby efektywnie zapamiętywać treści. Jednakże nie wszyscy studenci przygotowują się do wykładów: przyznają się sami, że wcale się nie przygotowują (aż 24 osoby – 31,57%), pobieżnie, rzadko, albo gdy trzeba (3 osoby – 3,94%). W badanej populacji jest to więc duża liczba osób (35,50%); być może nie byli wcześniej uwrażliwieni na tę kwestię.

Z kolei wyniki odpowiedzi na pytanie zamknięte o pracę na wykładzie przedstawiają się następująco: praca ta polega przede wszystkim na słuchaniu (73 głosy – 95,05%), notowaniu (64 głosy – 84,21%), czytaniu literatury zalecanej na wykładzie (26 głosów – 34,21%), czytaniu i uzupełnianiu notatek po wykładzie (25 głosów – 32,89%), udziale w dyskusji (20 głosów – 26,31%), zadawaniu pytań (10 – 13,15%), czy *spisaniu notatek od koleżanek* (2 głosy – 2,63%). Studenci powinni przypominać sobie oraz utrzymywać wiadomości zdobyte na wykładach, okazuje się jednak, że w badanej grupie tylko 4 osoby (5,26%) zawsze powtarzają, bardzo często powtarza 15 osób (19,73%), czasami czyni tak 49 osób (64,47%), rzadko 6 osób (7,84%), a nigdy 2 osoby (2,63%). Podobnie jak w pytaniach otwartym i zamkniętym o przygotowanie do ćwiczeń, są to wyniki znacznie rozbieżne, można wręcz sądzić, że badani studenci nie byli jeszcze do tej pory przygotowywani podczas swoich studiów do odpowiedniej pracy na wykładzie.

Zakończenie

Opisywany tu na podstawie przeprowadzonych badań warsztat pracy studentów pedagogiki, szczególnie w kwestii umiejętności warsztatowych studiowania literatury przedmiotu, sporządzania notatek oraz pracy na ćwiczeniach i wykładach budzi pewne kontrowersje, można rzec – oscyluje pomiędzy chaosem, dobrowolnością, niespójnością a uporządkowaniem, zorganizowaniem, spójnością. Znajduje się pomiędzy tradycją a nowoczesnością, chociaż do tej drugiej dopiero zdąża. Nie jest w pełni tradycyjny, nie przekonują o tym bowiem w żaden sposób odpowiedzi badanych studentów, nie przebija z nich głęboka świadomość i troska o należyte studiowanie książek i wydawnictw fachowych, o rodzaj i jakość sporządzanych notatek. Nie jest też nowoczesny: zaledwie pojedyncze gło-

sy donoszą jedynie o archiwizowaniu materiałów do studiowania na dysku twardym, o pisaniu notatek na komputerze.

Podczas rozmów ze studentami okazało się, że są zainteresowani modernizowaniem swojego warsztatu pracy, ale nie mają znikąd pomocy i wiele prac wykonują na wycucie. Warto więc problematyce studenckiego warsztatu pracy poświęcić głębszą uwagę, np. pierwsze zajęcia z każdego przedmiotu poświęcić nie tylko na omówienie programu, celów kształcenia, literatury i wymagań, ale jeszcze uzupełnić o treści właściwej organizacji swojego czasu, miejsca i umiejętności studiowania. Można też w większym stopniu zająć się doradztwem dla studentów, zachętą do korzystania z konsultacji z wykładowcami, do większej współpracy koleżeńskiej między sobą. Ponadto na zajęciach celowo wprowadzać, ćwiczyć elementy metodyki studiowania literatury przedmiotu, opracowywania notatek, zaliczeniowych prac pisemnych typu esej lub recenzja. Trzeba też postulować prowadzenie głębszych, szczegółowszych badań w tej dziedzinie oraz upowszechnianie ich wyników, a w dalszej kolejności opracowanie spójnych przesłanek tworzenia i modernizowania warsztatu studenckich prac naukowych.

THE DEPICTION OF RESEARCH SKILLS OF PEDAGOGY STUDENTS

The academic research methods as used by students of pedagogy are the issue of great importance and relevance which needs to be examined afresh. This paper is an effort to present – over-additively – the very essence, the components and the functions of this type of methods. The analysis of self-education skills of pedagogy students have been based on the author's own research. The paper closes with forming a far-reaching postulate to conduct a more thorough inquiry into the academic research methods of pedagogy students with the view of improving their theory and practice.

Translated by Agnieszka Stańczyk